

A KOZMIKUS PERSPEKTÍVA, A RAGASZTÓ ÉS A PISZOK

Weöres Sándor a mesterségről

Folyóirat-szerkesztők, rovatvezetők, fiatalok bizalmával megtisztelt költők tudnák megmondani, hány reményteli kezdő, érdemes tehetség és javíthatatlan dilettáns írásával foglalkoznak évről évre. Beszélhetnének arról, hogy a hozzájuk fordulók megfogadták-e javaslatukat, beváltották-e a várakozást.

A tapasztaltabbak változatos módon segíthetik az indulókat: a poétikai, prozódiai, szerkesztésbeli tanácsok mellett felhívhatják figyelmüket egy-egy induló fórumra; könyveket, fordításokat ajánlhatnak számukra. Támogathatják megjelenésüket, befolyásolhatják fogadtatásukat. Mesterré válhatnak. Koronként jelentős különbségeket érzékelhetünk: mást (is) jelentett a felkarolás Vörösmarty idejében, a *Nyugat* nemzedékeinél, mást a *Csillag* éveiben, az *Új Írás* indulásakor vagy napjainkban. Nyilvánvaló, hogy nem mindenkinek van szüksége mesterre, és sokan alkalmatlanok arra, hogy azzá váljanak.

Az írás magányos munka. A tanácsadás eredménye kétséges. Nincs objektív mércéje; közvetlen haszna ritkán nyilvánvaló. A támogatók java előbb-utóbb leküzdendő akadályt jelent; az irodalmi apák elleni lázadásokra megannyi példa sorolható. A kérdés elemzőjének alighanem a „kétkedj okosan!” a leghasznosabb iránymutatója. Felsorolni is nehéz a tisztánlátás akadályait. Ki tudná pontosan felidézni a korabeli beszélgetéseket, pletykákat, a dicsérő vagy lesajnáló megjegyzéseket, a mondatok hangsúlyait? A fennmaradt naplók enyhítő csúsztatásai, öngigazolásai, az indulatos vagy magyarázkodó levelek, az elfogult visszaemlékezések gyakran csábítanak aránytévesztésre. Alkalmanként karistolásokat mutatnak nagyítva, máskor nehezen gyógyuló sebeket kisebbitenek. A téma feltárása a nehézségek ellenére hálás, gyümölcsöző munka. Szemléletesen jellemzi a tanácsadókat. Gyakran hitvallással érnek föl. Különösen akkor tanulságosak, amikor leveleikben olyan jelentős alkotók fejtik ki véleményüket, akik kevés bírálatot írtak, és nincs tekintélyes számú esszékük, tanulmányuk a líráról.

Weöres Sándor különös helyet foglal el közöttük. *A vers születése* című doktori értekezésében (1939) jobbára saját tapasztalatait fogalmazta meg. Mindössze egy-egy alkalommal hivatkozott a klasszikusokra, alig néhány példával a kortársakra. A *Nyugat*-ban közölt bírálatain kívül nyilvános fórumokon Babitshoz, Kosztolányihoz, Tóth Árpádhoz, Szabó Lőrínchez, Vas Istvánhoz képest ritkán szólt pályatársairól. Megjelent és kiadatlan levelei, nyilatkozatai megkülönböztetett figyelmet érdemelnek; gazdagítják ismereteinket arról, hogy mit gondolt verseiről, az irodalmi életről, a hasznos vagy vállveregető baráti véleményekről, a pályatársakról, az elődökről, a hazai és a nemzetközi líráról.

Tanácsainak vázlatos bemutatása előtt röviden áttekintem, hogy őt kik és hogyan segítették. A szombathelyi reáliskola növendékeként mások mellett Karácsony Sándor karolta föl. Az *Erő* című ifjúsági lapban több versét is megjelentette (*Öregek; Tájkép; A Percoonat; Szelek zenéje; Üzenet*). Tudta, nem minden csodagyermekből lesz jelentős alkotó. Óvta a túl korai felfedezéstől, a gyors elhamvadástól.¹ Bevezette volna a *Napkelet* köré-

¹ Az *Erő* szerkesztőjével több üzenetet is váltott a szombathelyi diák. A tőle kapott intéseket a *Szombathelyi emlékpohárban* közöltem (*Vasi Szemle*, Szombathely, 2007, 41. kk.).

be, de visszakozott, amikor ott nem művészi értékeit, hanem fiatal korát tekintették fontosabbnak. Tartott attól, hogy Bónyi Adorján 1929. áprilisi beharangozója a *Pesti Hírlap*ban többet árt, mint használ. Utolsó, korholást is tartalmazó levele után Weöres nem küldött írást *Az Erőnek*. Alighanem kapcsolata is megszakadt Karácsonnyal.

Pável Ágoston első biztatásai, óvásai előszóban, szombathelyi beszélgetéseik során hangzottak el. Csak közvetve tudjuk felidézni, hogy miket mondhatott kosztos diákjának. Baráti üzeneteiből alig néhány maradt fenn. Bennük nem poétikai, prozódiai, stilisztikai témák szerepeltek, hanem erkölcsi intések. Többek között ezek a sorok: „minden érdekel, ami írói és emberi mivoltodra vonatkozik. Stop! Emberi mivoltodra! Tudod, milyen nagyra tartom én ezt a részét a költőnek. Egész emberre kell formálódnia a zseninek, akkor nem halnak el a pusztába igéi. Persze, ez a Te szemedbe mind ócskaság, avas filozófia. De egyszer be fogod látni igazságát. Bár ne későn látnád be!”² Pável nem csupán tanár, könyvtáros, kultúraszervező volt, hanem költő és műfordító is. Az általa megőrzött levelekből kiderül, hogy a tanulmányait Győrben folytató „Cina” milyen sokat adott véleményére. Úgy vélte: „az ember nem méltánylásra, hanem bírálatra szorul”; a felületes dicséretekből nem lehet annyit tanulni, mint az alapos számonkérésekből.³ (Ez a gondolat, szinte változatlan formában, gyakran visszatért leveleiben, nyilatkozataiban.) Firkatúrának nevezett írásairól elfogulatlan, őszinte értékelést várt. Ezt minden biztonnyal megkapta: esetenként talán aggodalomba csomagolva a kételyt, szeretetbe a féltést.

Pável szemérmes tartózkodását jellemzi, hogy pártfogoltja még 1931 októberében is sajnálta, hogy nem ismeri verseit. *Vak völgy ölen így zsolozsmázok* című kötetét ő értékelte a *Nyugat*ban 1934-ben. Akkorra már korosztályának éles szemű bírálója lett. Nagy kár, hogy kritikusi tollát hamar letette.

Weöres később pontosan érzekelte, hogy a tanácsok elfogadásához bizonyos érettség kell. Az sem mindegy, hogy ki, mikor, miféle pedagógiai érzékkel áll egy fiatal tehetség mellé. Pécsi egyetemistaként a rá jellemző nyíltsággal vallott Várkonyi Nándornak korai támaszairól: „És különös, hogy pl. Pavel, akit ma eléggé középszerű lelkületnek érzek, akkor milyen sokra tudott tanítani. Lehet, hogy Te éppúgy nem tudtál volna értéket adni nekem az időben, mint más kiválóbbak, kik köröttem voltak: Kosztolányi, Karácsony Sándor. Csak Pavel és hasonlókól tanulhattam; a kiváló szellemek zavartak. Dadáztak, tanítottak [...]. Leveleztek velem stb. Kardeván, Böröczffy. Sokat kaptam tőlük. Nem a magam erejéből nőttek, engem tenyésztettek. [...] Önérzet bennem nem volt, hanem rettentő érvényesülési viszketeg. – Karácsony és Kosztolányi voltak ilyenek, kik jellemhibáimból gyógyítottak, akkor eredménytelenül.”⁴ Évekkel később Pávelt jóval árnyaltabban minősítette. Versben, visszaemlékezésben, beszélgetéseiben, leveleiben is szeretettel szólt róla.

1929 szeptemberétől „Kedves fiam” megszólítású üzeneteiben a „nevelővé vedlett” Kosztolányi elragadtatással szólt Weöres koraérettségéről.⁵ Türelmre intette. Folyamatos munkára, lankadatlan tanulásra biztatta. Visszaült személyes találkozásukra, és helytelennek nevezte nevelését, önnevelését. Hogy ez rajta kívül szüleire vonatkozott-e, esetleg tanáira, támogatóira is, mára kideríthetetlen. Kiemelte felelősségét: „A benned szuny-

² Pável Ágoston dátum nélküli levéltörredéke. Lásd: Lőcsei Péter: *Weöres-mozaik. Dokumentumok, tanulmányok, beszélgetések*, Magyar Nyugat, Vasszilvágy, 2014, 27.

³ Weöres Sándor Pável Ágostonnak, Csöngé, 1930. dec. 26. *Weöres Sándor: Egybegyűjtött levelek*. Szerkesztette: Bata Imre – Nemeskéri Erika. Pesti Szalon – Marfa, Budapest, 1998. I. 14. A továbbiakban: *WSLev*.

⁴ Várkonyi Nándor: Weöres Sándor pécsi éve, *Magyar Műhely*, 1964/7–8, 2–3.

⁵ Kosztolányi Dezső Weöres Sándornak, [Budapest], 1929. szeptember 7. Kosztolányi Dezső: *Levelek – naplók*. Sajtó alá rendezte: Réz Pál. Osiris, Budapest, 1996, 584. A továbbiakban: *KDLev*. A Weöreshez szóló Kosztolányi-üzenetek egy része elpusztult. Tartalmukra részben a Pável Ágostonnak küldött levelekből és Weöres válaszaiból következtethetünk.

nyadó nagy ígéretet és jeles képességeket csak vasfegyellemmel, uzsorás gonoszsággal lehet kezelni, különben elpuffog, a már meglevő értékek jó vagy jobb kópiájává válik. Becsületes, aggódó tanácsom, hogy tanulj, dolgozz komolyan, de egyelőre ne közöltes magadtól semmit, mindaddig, míg olyat nem alkottál, amivel magad is a legnagyobb mértékben meg vagy elégedve.”⁶ Megleپódott, meg is ijedt, amikor úgy látta, hogy pártfogoltja félreértette sorait. Rövidesen igyekezett tisztázni álláspontját, és elfogadta megjelenési terveit. Addig azonban kanyargós út vezetett. Weöres hiába szorgalmazta kötetének kiadását, őt és fő támogatóját, Pável Ágostont sorra visszautasították. Sem a Szombathelyen működő Faludi Ferenc Irodalmi Társaság, sem a *Nyugat*, sem az Athenaeum, sem a *Pesti Hírlap* nem hozott kockázatot. A *Szivárvány* is csak a szerző költségén vállalta volna a nyomtatást 1932-ben. A magánkiadású *Hideg van* két évvel később Pécsen jelent meg.

1932-től Babits mértékkel adagolta a fiatal költő verseit. Könyvismertetőit – beleegyezése nélkül – többször alaposan megkurtította. A *Nyugat* szerkesztőjének levelei elpusztultak, esetleg lappanganak. Csupán a válaszokból és a címzett néhány megjegyzéséből következtethetünk tartalmukra.

Weöres nemcsak a gyámkodást, de az irodalmi hatások egy részét is nyűgnek érezte. Függetlenedési vágyáról többek között Illés Árpádnak számolt be: „Kicsit úgyis légynek érzem magamat és Ady, Babits, Kosztolányi, Gellért, Kassák gyertyája körül keringek. Most már alig merek fölszállni, hogy bele ne röpüljek véglegesen valamelyikbe.”⁷ Felmérte, Illés Árpádnak ki is fejtette, hogy a Poe-, Baudelaire-, Ady-, Manet- és Gauguin-féle „izmos aratók” után jelentkező fiatal költők, képzőművészek legfeljebb a nagy elődök „marokszedői” lehetnének. Új utakat, kifejezőeszközöket kell keresniük.

A *Diáriumot* szerkesztő Kenyeres Imre 1944 telén két bírálót kért fel Weöres új kötetének értékelésére. A szerző ezt így nyugtázta: „Hálásan köszönöm, hogy Vajthóval és Hamvassal írártál a Medúzáról; kíváncsian várom a februári számot, hogy vajjon mit süttöttek ki rólam.”⁸ Mindkét értékelőről volt már tudomása. A *Diárium*ban szereplő Hamvasra (*A négy első levél a magyar Hyperionból*) ekkoriban hívta fel Fülep Lajos figyelmét,⁹ frissen megjelent kötetét több ismerősének, barátjának is ajánlotta. A *Medúzáról* szóló bírálatokat kedvezően fogadta. Vajthó Lászlót szeretetre méltónak, Hamvasét egyenesen zseniálisnak érezte. Ez nyilván összefüggött azzal a lelki átalakulással, művészi formálódással, amelyet több barátjának is hosszan leírt, és amelyről később szót ejtek. A *láthatatlan történet* írója Weörest „Mester” nélkül színre lépő költőként jellemezte. Olyan alkotót látott benne, aki a kelletnél korábban jelentkezett verseivel. Szerinte a *Medúzával* indulhatott volna. Ezt természetesen mondhatja egy filozófus, egy kritikus, de nem feltétlenül gyakorolhatja egy utat kereső művész. Miért ne tartozhatna egy alkotóhoz a botladozás, a saját hang megtalálásának küzdelme? A Hamvas által bírált, cím szerint kiemelt, leértékelt versek (*Ha majd testemre rög borul; Nem nyúlsz le értem*) jelentősebbek annál, mint amennyire ő taksálta őket. Ezek a korholó szavak azonban eltörpülnek a költő rangjának kinyilatkoztatása, értékeinek világirodalmi összefüggésbe állítása mellett. Távolat, célt mutatott Weöres számára. Mester módján bánt azzal, aki azonnal megsejtette benne a lehetséges lélekvezetőt. A szellemi és valóságos találkozás kivételesen szerencsés időszakban történt. Ezt bizonyítja levélváltásuk, ezt hitelesíti Hamvas következő két írása *A teljesség felé* és *A fogak tornáca* című kötetekről. Weöres sorra ajánlotta Hamvas Darázs Endrének, Illés Árpádnak, Várkonyi Nándornak is. A fiatalok műveiből több alkalommal küldött neki mutatóanyagokat. Mindezek ellenére nem csodálkozhatunk eltávolodásuk mi-

⁶ Kosztolányi Dezső Weöres Sándornak, [Budapest], 1930. március 21. *KDLev.* 604.

⁷ Weöres Sándor Illés Árpádnak, [1930 ősze], *WSLev.* I. 235.

⁸ Weöres Sándor Kenyeres Imrénének, Csöngé, 1944. febr. 8. *WSLev.* II. 378.

⁹ Weöres Sándor Fülep Lajosnak, Csöngé, 1944. febr. 2. *WSLev.* I. 436.

att. A fordulat éve utáni zimankós időben Hamvas a teljes kívülmaradást választotta (váltotta). Kirekesztették, és maga is elzárkózott. Ennek megvalósításában, eredményében később maga is kételkedett. Naplójában megalkuvással vádolta Weörest. Csak évek múlva találtak újból egymásra. (Kapcsolatuk részletes megismeréséhez egyelőre lényeges dokumentumok hiányoznak.)

Abban az értelemben, ahogyan Hamvas értette, Weöresnek nem volt mestere. Figyelmet érdemel, amit erről Kenyeres Imrének írt 1944-ben: „nem állt mellettem senki állandó tanács-adással, dajkaszerűen. Babbitstól, Kosztolányitól rengeteget tanultam, de inkább műveikből, mint személy szerint tőlük. Mestereim voltak, de úgy mint Shakespeare, a műveik által; nem pedig személyes irányításuk által...”¹⁰ Leveleiben Hamvason kívül Kosztolányit, Babitsot, Kodály Zoltánt, egy ideig Füst Milánt szólította Mesternek. Mellettük Fülep Lajos bizonyult leghosszabb, legkitartóbb támaszának.

*

Weöres Sándor az előtte járók közül Pável Ágostonnak és Bárdosi Németh Jánosnak adott tanácsokat, javító ötleteket. Lovász Pál kötetének megrostálásából és kiadásának előkészítéséből is kivette részét. Képes Géza, Takáts Gyula, Kiss Tamás, Gazdag Erzs, Csorba Győző mellett a náluk fiatalabb Solymos Ida verseit is több szerkesztőségnek ajánlotta. Köteteikről ismertetéseket kért a *Magyar Csillag*, a *Termés*, a *Sorsunk* szerkesztőitől. Önzetlenül osztotta meg velük a könyvkiadással, terjesztéssel összefüggő tapasztalatait. Tájékoztatta őket, hova küldjenek feltétlenül dedikált példányokat. Néha még a hízelgés fortélyaira is hangsúlyt helyezett. Az általa olvasásra, tanulmányozásra ajánlott szerzők saját érdeklődésére, ízlésére irányítják figyelmünket. Vas Istvánnak, Jékelynek és Kiss Tamásnak nemzedékük megszervezéséről is többször írt. Rendszeresen bevonta őket lapindítási tervezeteibe.

Takáts Gyulának – dicsért versein kívül – kendőzetlenül szólt gyengébb rímeiről és formai bizonytalanságairól. Az elharapódzó „népmentő pózokkal” kapcsolatban óvatosságra intette. Úgy vélte, az alkotó belső kényszerből, hitelesen szólhat a társadalmi igazságtalanságokról. Ugyanakkor érzekelte a divat szirénhangjait, a frázisok vonzását is: „Szép, ha a költő szíve az elnyomottakért dobog; csak ne a karkötőóra helyén dobogjon. Amilyen kitartóan véreztek Ábrányi Emilék és Kozma Andorék a honért, éppoly kitartóan véreznek ma egyesek a nincstelenségért; nagyszívűségük és szent önfeláldozásuk olyan kötelező magatartássá kezd válni, mint amilyen kötelező volt a hazafias lelkesedés a millennium idején.”¹¹ Figyelmeztetését néhány öncélúnak tartott kép, „barokk ciráda” idézésével folytatta. (Szinte ugyanezekkel a szavakkal bírálta korábban Pável Ágoston verseinek egy részét is: „Gusztai Bátyám csak ritkán viseli a szívét a bordái között [...], de annál többször a mellényzsebében.”¹² Az általa nagyra becsült Illyésről hasonló okokból szólt fenntartással: „azért nem merem igazi költőnek tartani, mert túl-elhatározottan áll a népmentő szobortalapzaton.”¹³ (Súlyos aránytévesztés lenne azonban csupán ezekből az ítéletekből véleményt formálnunk.) Takáts Gyulának 1939-ben Carl Sandburg, Robinson Jeffers, T. S. Eliot és Ezra Pound verseit ajánlotta.¹⁴

A debreceni Kiss Tamást centrifugális alkotónak tekintette, aki ritkán időz el egy-egy gondolatnál, hangulatnál, és folyamatosan újat keres. A gördülékenységet és a kitartó munkával megszerezhető rutint gyöngé oldalának vélte. Leveleiben szóvá tette fordításainak ritmikai botlásait, és egy francia verstan beszerzését javasolta. Bírálói felfogását ek-

¹⁰ Weöres Sándor Kenyeres Imrének, Csöngé, 1944. febr. 29. *WSLev.* II. 382.

¹¹ Weöres Sándor Takáts Gyulának, [Csöngé], 1938. I. 7. *WSLev.* II. 107.

¹² Weöres Sándor Pável Ágostonnak, Csöngé, 1933. január 3. *WSLev.* I. 51.

¹³ Weöres Sándor dátum nélküli feljegyzése Várkonyi Nándor részére. Magántulajdon.

¹⁴ Weöres Sándor Takáts Gyulának, Csöngé, 1939. jan. 20. *WSLev.* II. 121.

képp összegezte: „Megvallom, én nehezebben dicsérek, mégpedig azért, mert a dicséretől még senkise lett okosabb, a gáncsoktól és kifogásoktól ellenben sokesetben igen.”¹⁵

A nála három évvel fiatalabb Csorba Győzőt Pécssett ismerte meg; a *Sorsunk* szerkesztése idején szoros barátságot kötött vele. *A híd panasza* című kötetét sokféle módon segítette.¹⁶ A kéziratos anyagot lektorálta, a darabokat egyenként „osztályozta”, a tördelésre is javaslatot tett. Megjelenése után Jékelytől kérte, hogy írjanak róla az erdélyi folyóiratokban. Újabb verseket ígért tőle a *Termésnek* és más lapoknak.¹⁷ Csöngére távozásakor, 1943 telén, barátját ajánlotta a pécsi könyvtár vezetésére. Üzenetváltásaik 1944 januárjától maradtak fenn. Weöres a praktikus tanácsoktól kezdve sok mindenbe beavatta. Amikor gratulált Baumgarten-díjához, figyelmeztette, hogy haladéktalanul köszönje meg Baschnak és Schöpflinnek. Újabb versei számára fórumokat javasolt. Különösen az *Ordo földreszállása* tetszett neki. Szerette volna a *Magyar Csillagban* látni. Az ottani közlés meghiúsulása esetén a *Sorsunkat* és a *Termést* javasolta. Az értékek említése mellett bíráló szavai is voltak. Kiemelte a *Szomorúság* szépségét, újszerűségét, de szuggesztivitását nem tartotta elegendőnek: „Ilyen versnél, ahol konkrét értelem nincsen, valami ellenállhatatlan lendületnek kell az egyébként széthulló részeket összetartani.”¹⁸ A folytatásban javító ötletekkel kiegészítve írt barátja epigrammáiról és új típusú „szó-tördelő” rímeiről. Velük kapcsolatban a modern angol líra rím-enjambement-jaira hívta fel figyelmét.

A háború után úgy vélte, hogy Csorba Győzőnek meg kell hódítania azokat a magaslatokat, amelyekhez elérkezett. Enélkül a XIX. századi alkotók által felélt témaköröket és megközelítési módokat ismételné: „szükséges, hogy individuális élményköröd rétegét szinte áttörd, s egy réteggel tovább hatolj, abba a világba, ahol az ember alap-erői rejlenek. Ezt a lépést megtette Mallarmé, Valéry, George, Rilke, Joyce, T. S. Eliot, Lawrence, Wilder, Sartre, stb. [...] Élesen válaszd szét magadban a személyi érzések világát, mely a körülmények habjain úszik, s az alatta lévő változatlan tűzü és fényü világot. – Sok odaadás és önelemzés kell ahhoz, hogy az ember a saját változó, individuális tényezőit szét tudja választani a változatlan, elementáris tényezőitől. Próbáld meg úgy írni verset, hogy annak magja valamely elementáris tényező legyen, így költészeted is azzá válik, ami a költészetnek és minden művészetnek eredeti mivolta: a természetfölöttinek átsugárzása az emberi életbe. A költészet itt már nem önkifejezés, hanem a természetfölötti világ megnyilvánulása a költőn, mint médiumon keresztül.”¹⁹ Weöres tudta, hogy nem mindenkinek fogalmazhatna meg hasonló tanácsokat. Meg is jegyezte, hogy a fiatalabb, kevésbé tapasztalt, másféle beállítódású szerzőkben (például Kopányi Györgyben vagy András Endrében) a hasonló tanácsok, feladatok csak zűrzavart keltenének.

Költőtársának egyes verstani megoldásai rá is hatottak. Egyenességét bizonyítja, hogy amikor Rónay György egy rímtechnikai átvételt feltételezett Csorba Győző részéről, nyilvánvalóvá tette a fordított hatást: azaz ő tanult barátjától. Emellett rokon példákat idézett Ungvárnemeti Tóth Lászlótól, Babbitstól, József Attilától.²⁰

Az ötvenéves Weörest szép vallomással köszöntötte Csorba Győző. Megvédte mindazoktól, akik kétségbe vonták szándékának komolyságát, és kísérletező műveit meghökentésként könyvelték el. Hamisnak tartotta azt a vádat, hogy az értelem ellen lázad. (Ezt Weöres maga is cáfolta: 1946-ban a *Magyarok* hasábjain különbséget tett az irracionlizmus és az antiracionlizmus között.) Úgy vélte, az ünnepelt, de sokak által félreismert

¹⁵ Weöres Sándor Kiss Tamásnak, Szombathely, 1934. dec. 15. *WSLev.* II. 160.

¹⁶ *Ars poetica I.*, Beszélgetés Weöres Sándorral és Károlyi Amyval. Szerkesztette: Tüskés Tibor, Pécs, 2004, 7.

¹⁷ Weöres Sándor Jékely Zoltánnak, Pécs, 1943. máj. 2. *WSLev.* II. 297.

¹⁸ Weöres Sándor Csorba Győzőnek, Csöngé, 1944. febr. 15. *WSLev.* II. 392.

¹⁹ Weöres Sándor Csorba Győzőnek, Csöngé, 1946. febr. 10. *WSLev.* II. 399.

²⁰ Weöres Sándor: Csorba Győző: Szabadulás, *Válasz*, 1947. II. 364.

költő hatása elsősorban nem esztétikai, hanem etikai jellegű. Munkásságával arra mutat példát, hogy az alkotók vegyék komolyan az írást, ne sajnálják tőle az időt, képességeiket, magát az életet. Csorba szerint az végképp nem igaz, hogy a hozzá fordulókat a maga képére kívánta formálni. Tapasztalata ennek ellenkezője volt: „Ha Te bíráltál, mindig azt vizsgáltad, kibomlott-e a magból minden, ami kibomolhatott volna; élt-e a költő mindazzal a lehetőséggel, mely rendelkezésére áll.”²¹

*

A kísérletező, mindig új utakat kereső, önmagával folyamatosan elégedetlen Weöres már diákkorától fogva kíváncsian figyelte a művész és a kor viszonyát. Alig múlt húszéves, amikor arról írt Kosztolányinak, hogy szeretné kifejezni magát abból a hálóból, amelyben a kortárs irodalommal együtt ő is vergődik. A klasszikusok közül Plautusra, Shakespeare-re és Molière-re hivatkozott, akik koruk szórakoztatói voltak; úgy teremtettek egyetemes értékeket, hogy közben nem szakadtak el olvasóiktól, nézőiktől. Babitsnak is beszámolt arról, hogy a slágerek és a giccs világának megnemesítésével kísérletezik, hogy érvényeset, ugyanakkor befogadhatót teremthessen. Az alkotó és a közönség kapcsolatát, a változó művészetfelfogást, a személyiség szerepének módosulásait Várkonyi Nándorral folytatott diskurzusaiban is szóba hozta. Szomorúnak tartotta, hogy a romantika korától fogva a költészetet felsőbbrendű dolognak tekintik. Ő ugyanolyan produktumnak látta, mint a többi emberi tevékenységet. Beszélgetőcéduláin az általa Goethétől eredeztetett „személyi irodalom” bírálata ugyanúgy megtalálható, mint jelentősebb hazai kortársainak rövid, olykor sarkos minősítése: „Alig hinném, hogy a mát azok jelentenek, kiknél az én, a szerep szinte fölfalja a művet. A személyi irodalom tán már kiéli magát; egyelőre minden teret elfoglal, de örökké csak nem marad uralmon.”²² Az egyéniség-túltengésben művészetellenes veszélyeket is látott. Úgy vélte: „egy nagy műben kell annyinak lenni, hogy szerzőjétől és tárgykörétől függetlenül is valami! Sőt: addig valami, míg szerzőjétől és tárgyától függetlenül bírjuk nézni; a nagy mű lényegileg univerzális és időtlen s csak egy köldökszínőr fűzi az egyszerihez, esetlegeshez.”

Jegyzeteiből kiderül, hogy Szophoklész, Shakespeare-t, Kalidászát tartotta kétségtelesen univerzálisnak, Goethét, Petőfit, Heinét pedig „szerepes, magatartásos” művészeknek. Beszélgetőtársának ellenvetéseire, finomító árnyalataira következtethetünk abból, hogy az újabb lapokon enyhítette, pontosította túlzónak feltűnő véleményét. Nem csupán személyiségeket, hanem korokat is megítélt az alapján, hogy inkább egyetemes vagy személyes jellegűek. A középkor alkotóit jobbra az előbbihez, a reneszánsz művészeit az utóbbihoz sorolta. Ugyanakkor Shakespeare-t arra hozta példaként, hogy népballadáknál is személytelenebb drámáiban az élet végtelen sokszínűsége tükröződik. „Nézd végig az 1-ső s 2-od rendű műveket: a legnagyobb alkotások közt kivétekelképpen találsz csak személyi tárgyút (Divina Comm.), de ott is csak a tárgy személyi, a mű nem egyéni. – A kis művek légiója röpködi körül a Szerző Ófelségét s az univerzálisnak alig van nyoma (Petőfi, Goethe, Ady).” Azt hajlandó volt elismerni, hogy felvetése inkább a jellegre és nem kizárólagosan az értékre vonatkozik. Az úgynevezett univerzális alkotókkal rokonszenvezett, de beállítódását nem akarta egyoldalúan, mérceként alkalmazni. Nehezményezte, hogy az egyéni típusú alkotók egy része „személyiségének túltengésével szinte kidobná a művészetből a művészetet s csak a mondanivalót, szerepet hagyná. Ma a költők szinte szégyellik a versépséget.”

²¹ Csorba Győző: Levél Weöres Sándorhoz, *Jelenkor*, 1963/9, 846.

²² A Várkonyival folytatott beszélgetések dokumentumait Várkonyi unokája, Kende Kata bocsátotta rendelkezésemre. Segítségét ezúton is köszönöm. Az idézett gondolatokat a *Sorsunk* előkészítésének, illetve szerkesztésének idején vethette papírra Weöres.

Sallay Erzsébet gyermekkori verseit a *Diáriumban* mutatta be Weöres Sándor. A szerzőről azt feltételezte, hogy „rendkívül élesezű, eredeti észjárású, meditáló hajlamú és talán túlpajtástalan gyerek lehet...”²³ Dicsérte gondolkodásmódját, költeményeinek nyelvi báját. Alighanem egykori önmagára emlékeztette. A leányt a háború idején Csöngére is meghívta. Tudomásom szerint a látogatásra nem került sor. Személyes kapcsolatukat fél évtizedre becsülöm. Elvileg ennél hosszabb időszak is lehetséges; a hagyatékból még fontos levelek kerülhetnek elő. Remélt kiadásukig Weöres fogalmazványaira és üzeneteire támaszkodom. Egy Erzsikének szóló levélpiszkozatában Kosztolányi egykori intelmeire ismerünk. Értékelte verseit, egyúttal felelősségére és az alkotás nehézségeire utalt: „Vigyázzon arra a nagy tehetségére, amit Isten adott Magának. De egy dologra figyelmeztetem; már elég nagy lány hozzá, hogy megértse. A vers-írás nem öröm, hanem kemény munka és sok szenvedés. Aki verseket ír, az szétajándékozza a saját boldogságát az embereknek és ő maga boldogság nélkül marad. Jó ha ezt előre tudja”.²⁴ A folytatásban arról szövegezte, hogy le-
 vélehez a korszak három legnagyobb költőjétől mellékelte válogatást. Vajon kiket minősített így? Mit küldött tőlük? Bizonytalan, hogy a diáklány miként fogadta sorait és az ajánlott verseket. Egyelőre azt sem tudjuk, hogy a fogalmazványokat ebben a formában továbbította-e. Másik vázlatában az szerepel, hogy a *Csendben, egyedül* című Sallay Erzsébet-költeményt elküldte Hamvas Bélának.²⁵ Ennek visszhangja egyelőre ismeretlen.

A lány tehetségéről Fülep Lajosnak is beszámolt. 1946 augusztusában aggodalommal jegyezte meg, hogy a mozgékony, társaságkedvelő Erzsike nemcsak a költészettől, hanem tőle is távolodik. Már leveleire sem válaszol. Édesapjától értesült arról, hogy az utóbbi időben alig érdeklik a versek. Tartott attól, miként hatnak rá a serdülőkori változások. Vajon visszatérhető-e az irodalomhoz, vagy végképp felhagy vele? „Furcsa, hogy valaki ekkora képességgel indul, mindenki biztatja, és ő maga mégis szeretné képességét megsemmisíteni, mondván, hogy ez az életben nem előny, hanem teher. Ujabban nem foglalkozom vele, mert a helyzetet csak rontanám, mit ajánl Professor Úr, kéne-e itt valamit tenni, vagy istenre bízni?”²⁶

Ide kapcsolódik az a levél, amelyet Halmy Lujzának írt 1947 telén. Ebből az derül ki, hogy továbbra is foglalkoztatta a tehetséges gyermek. Ismerősét arra kérte: keresse fel Sallay Erzsikét, és nyugodtan hivatkozzon az ő biztatására: „Ez a tizennégy éves kislány az egyetlen női alkotó-zseni, akivel a jelenkorban találkoztam, akár személyesen, akár könyveken keresztül. Verseinek hangja, szuggesztivitása, minden csiszolatlanság ellenére is, olyan, mint a legnagyobbaké. És most, a bakfis-kor zűrzavarában, mintha elhomályosulna a tehetsége; félek, hogy ha a tehetsége ki is tud újra bontakozni, nem lesz az a mélyről-feltörő erő, akit a gyermekkori írásai ígérnek, hanem valami sokkal felületesebb. Tehetség sok jelentkezik; de olyan tehetség, aki minden mozdulatával önkénytelenül a mélyvilág egy-egy jelét hozza felszínre, igen ritka. S nem hiszem, hogy elfogultság beszélne belőlem; pl. Németh László egy cikkében, melyet a gyermekköltésről írt, Leopardihoz hasonlította; Fülep Lajos pedig azt mondta, hogy valóságos költő-Mozart ez a gyerek. – És férfi-alkotózseni minden korban terem tíz-húsz, de ugyanez nőben, igen ritka; hamarjában csak kettőt tudok: Sappho-t és Avilai szent Terézt. Pedig ki kéne végre a jellegzetes női zsenialitásnak is bontakozni; bizonyosan van, csak alszik, ezerévek óta. A nő, ha alkotó akar lenni, előbb férfias intelligenciát gyűjt fel magában, s így számára idegen köze-
 gen

²³ Weöres Sándor: A gyermekek költészete. *Diárium*, 1941/5. 119–122. Az ismertetőben közölte Sallay Erzsébet két versét (*Hó borult a hegytetőre!*; *Lédi*).

²⁴ Lelőhelye: PIM V. 4779/113. (A 34. lap verzóján)

²⁵ Lelőhelye: PIM V. 4779/113.

²⁶ Weöres Sándor Fülep Lajosnak, Csönge, 1946. aug. 5. *WSLev.* I. 446.

keresztül kezd alkotni. S ha a nő egy férfi-bázisból indul, természetes, hogy lemarad, kell lenni nő-bázisnak is, csak felszínre kell hozni. És egész társadalmi berendezkedésünk mingyárt egészségesebb lenne: elvesztené jelenlegi egyoldalúságát.”²⁷

*

Weöres 1944 táján több barátjának is beszámolt arról, hogy költészete és élete alaposan átalakult. Leveleiben gyakoriak az önbíráló szavak. Útkeresése közben ritkán érzett megnyugvást. A *Háromrészes énekről*, a későbbi *Harmadik szimfóniáról* Fülep Lajos értékelését kérte. Egyebek között arra volt kíváncsi: vajon versenyezhet-e a mértéknek számító Keats és Pindarosz műveivel. Igényét azzal indokolta, hogy nincs személyes becsvágya, de olyan alkotásokra törekszik, amelyek a magyar nyelvet nélkülözhetetlenné teszik: „részben közvetlenül az én munkáim által, részben közvetve azon munkák által, melyekhez én mint előzmény szükséges vagyok”.²⁸ Az önfegyelemről, a hiúság elvetéséről, személyiségének átalakításáról, a velük kapcsolatos Szent Ágoston-i gyötrődésről Illés Árpádnak vallott: „De ugyan mikor fogom ezt a lépést megtenni. Pedig addig nem jutok semmire. Addig még a költészetem is csak valami cukros, modern, ideiglenes ál-dolog, pusztá artisztikum, rossz vagy jó vagy akár remek költészetpótlék, de nem igazán-létező valami, nem igazi költészet. – Hogy mit kéne tennem, nagyon jól tudom. Csak egyelőre nem teszem, ez a nagy baj.”²⁹

Egy dátum nélküli levélben Vas Istvánnak is szólt formálódásáról: „Igyekszem az életből a pusztá létezésbe áttisztulni, aszkétává lenni és a teljes vágytalanságot, teljes boldogságot elérni; de nem a boldogság vonz, hanem a boldogságból, a tiszta létezésből nyíló lehetőségek. Így az ember nem a sorsnak alávetett többé, hanem kezébe veszi sorsának irányítását: a dolgokhoz való viszonylatok kitisztulnak, a világ egész képe megváltozik, átszellemül. – Ahogy ehhez az állapothoz közeledem, úgy változik a költészetem is. Végeredményben itt is a tökéletesség és a harmónia a célom, csakhogy egészen más fokon és módon, mint eddig. Verseim most többé-kevésbbé tartalmatlanná és értelmetlenné válnak: néha csak annyiban, hogy a vers a témát nem »elmondja«, hanem mintegy »körülbe-gi« (ilyen például a Medúzában a »Háromrészes ének«, vagy a »Triptichon«) s a versnek nincs elmondható tartalma, hanem mintegy »merőleges« a mondanivalójára...”³⁰

Ebben az időben jelentkezett nála Ertsey Péter. A pályakezdő költő dedikációkat, fényképet szeretett volna tőle. Alighanem saját terméséből is küldött, és hűgának verseiről kérdezte. Csöngői keltezésű levelében Weöres mentegetőzött amiatt, hogy nincs példánya *A vers születéséből* és a *Bolond Istókból*. Csak a *Theomachiát* postázhatta. A szegedi költőről és testvérének írásairól szigorúan vélekedett. Önmagát sem kímélte: „Huga versköteté éppolyan jó, mint bármelyik mai magyar verskötet: ugyanazon a meddő síkságon bolyong, mint mi mindannyian. Huga is, Maga is, én is eljutottunk oda, hogy megszereztük a költészethez szükséges mesterségbeli tudást: hát itt kezdődne a költészet, de innen tovább egy lépést se teszünk. Csak azt mondhatom hűgának is, Magának is, önmagának is, a többi hatvanhatezer magyar költőnek is: amíg csöndes, mély szomorúságainkon és távozó kedvesünkön édelgünk, addig bármily jól írjuk is meg, amit írunk, semmit sem ér az egész.”³¹ A levél folytatása szoros rokonságot mutat *A teljesség felé* darabjával:

²⁷ Weöres Sándor Halmy Lujzának, Csöngé, 1947. febr. 9. Megjelenés: *Lyukasóra*, 2014/1, 5. Közreadja: Alföldy Jenő.

²⁸ Weöres Sándor Fülep Lajosnak, 1943. okt. 7. *WSLev.* I. 435.

²⁹ Weöres Sándor Illés Árpádnak, Csöngé, 1944. júl. 13. *WSLev.* I. 279.

³⁰ Weöres Sándor Vas Istvánnak, [dátum nélkül; a levél tartalma alapján: 1944. március vége előtti] *WSLev.* II. 67–68.

³¹ Weöres Sándor Ertsey Péternek, [Csöngé], 1944 mar. 7. Lelőhelye: PIM Kézirattár V. 2315/4

„Értelmetlen bálványimádás és egyhelyben-tipródás helyett akkor férünk hozzá a költészethez, saját igazi lelki tartalmunkhoz, ha minden »személyes« természetű dolgot, minden valamire-vonatkozót, minden hiút kilódítunk magunkból; akkor hozzáférünk az igazi, személy-fölötti valósághoz s ezt költészeté lehet varázsolni. Ott, ahol most tipródunk, fű nem terem”. Ugyanígy tévútnak tartotta az írók magánéletében való „turkálást”, illetve az alkotók méricskélését: „az a fő, hogy tudott-e igazi értéket adni s nem az, hogy hánynak a libasorban”.

1946 őszén Ertseyt – Darázs Endrével, Szabó Edével, Mátyás Stefániával, Bodnár Évával és Juhász Ferencsel együtt – a *Sorsunk* szerkesztőjének figyelmébe ajánlotta.³² További kapcsolatukról alig tudok valamit. Annyi bizonyos, hogy a *Tiszatáj*-ban, a fiatal költő folyóiratában 1947–48-ban Weöresnek négy verse jelent meg. A folytatás azonban elmaradt. Ez nyilván a szerkesztő vonalassal, illetve az idomulni nem akarók elleni durva támadásokkal és a sajtószabadság korlátozásával is összefüggött.

*

Weöres a *Válasz* körében ismerte meg Szokolay Károly néhány írását. Sárközi Mártának maga ajánlotta az *Ősz* és a *Mozdul a csónak* című versét.³³ Ezek már nem jelenhettek meg ott. A fiatal költő kiadatlan munkáiból is küldött neki, és minden bizonnyal tanácsokat kért tőle. Ezt a fennmaradt válaszból tudhatjuk. Darázs Endréhez hasonlóan őt is tehetségesnek tartotta. 1949. február 28-án kelt üzenetében egész sor figyelmeztetést fogalmazott meg számára. Arra biztatta, hogy ne foglalkozzon a gyors siker lehetőségével. Ehelyett „a lassan-érlelődő emberfelettien-nagy eredményre” törekedjen. A jelentős művekhez az alkotóerő mellett az alakítóerő megszerzésére van szüksége. Hét olyan összetevőre hívta fel figyelmét, amelyet tanulnia, erősítenie kell. Elsőként a verslábak, versformák tökéletes elsajátítását említette. Ehhez szorosan kapcsolta a szavak hangzásának, jelentésárnyalatainak, hajlékonyságának ismeretét. Úgy vélte, nélkülözhetetlen a versek egységes árama, lendülete. Fontosnak tekintette a mondatfajták változatos felhasználását. A kompozíciók típusai közül egyiket sem tartotta kizárólagosnak. Néhány jellegzetes példát nevezett meg közülük: Petőfi és Ady egy-egy versét (*Kutyakaparó*, *A Halál rokona*), Kosztolányitól a *Hajnali részegséget* és a *Szeptemberi áhítatot*. A fő témák és a mellék témák variálódásának remekműveként Babitsól az *Egy filozófus halálára*, Pilinszkytól az *Utazás* szerepelt.³⁴ Azt tanácsolta Szokolaynak, hogy írásaiban ne tűrje az aránytalanságot, ugyanakkor óvta a túlzott szabályosságtól. Véleménye szerint a töretlen harmóniát azelőtt kell megbontani, mielőtt monotonniát okozna.

Weörest nem csábította az eredetiség; nem is tartotta önértéknek. Számolatlanul sorolta azokat a hatásokat, forrásokat, amelyekkel kapcsolatba került, amelyeknek tartalmi, formai elemeit felhasználta. Közöttük remekművek éppúgy előfordultak, mint mások által figyelemre sem méltatottak. Szokolay Károlynak adott utolsó tanácsa is ezekkel függött össze: „Ne törődj affélével, mint: egyéniség, eredetiség. A hatásoknak nagy érlelő erejük van, szerelmes verseiden John Donne hatását sejttem, s ez igen jó iskola.”³⁵

³² Weöres Sándor Várkonyi Nándornak, Csöngé, 1946. okt. 14. *WSLev.* I. 546.

³³ Weöres Sándor Sárközi Mártának, 1949. jan. 18. *WSLev.* II. 211.

³⁴ Utóbbi azért is szót érdemel, mert egészen friss élménye volt Weöresnek. A vers a *Válasz* 1948. decemberi számában jelent meg. Végső címét (*Senkiföldjén*) később nyerte el.

³⁵ Weöres Sándor Szokolay Károlynak, Csöngé, 1949. febr. 28. *WSLev.* II. 482.

*

Marsall László az ötvenes évek derekán írással, festészettel, zenével is foglalkozott. Mellettük sportolt, fizikai munkát végzett. Verseiből küldött Weöres Sándornak, aki személyes beszélgetést kezdeményezett vele. Ezt követően több tanácsadó üzenetet küldött neki. Szükségesnek tartotta, hogy válasszon: éljen a művészetek egyikének, vagy hagyja meg saját kedvtelésének az alkotást. Ha az előbbi mellett dönt, az alkotának legmegfelelőbbet tartsa meg, és teljes odaadással művelje: „Mert sem a művészet, sem az élet nem ismer megalkuvást; mindegyik egész embert kíván.”³⁶ Marsall írásaiban a szűk tematikájú, de mélyen átélt élmény ragadta meg. Dicsérte verseinek láttató, kritikus, talán öntudatlanul moralista szemléletét. Juvenalis és Martialis – egyelőre dilettáns – rokonának vélte. Minden bizonnyal felismerhető hangja, érdes, zabolátlan tehetsége is izgatta. Írásait megmutatta Fülep Lajosnak, továbbá Fodor Andrásnak és Csoóri Sándornak is.

Felhívta figyelmét a metrikára.³⁷ Az alapoktól kezdte. A szótagok rövidségének, hosszúságának megmagyarázása után oldalakon keresztül ritmizált számára klasszikus és modern idézeteket: többek között Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Babits versrészleteit.³⁸ Olykor egy-egy példához megjegyzéseket fűzött. A *Szeptember végén* kapcsán kétféle ritmizálást is lehetségesnek tartott: az első anapestusokra épül, a második „*Auftakt*”-ot követő daktilusokra. A modern költészet lazábban kezelt jambusaira az *Esti kérdés* négy sorát hozta példaként. Az idézetben két hiba fordul elő (*Mikor a Midón helyett; betakarja az eltakarja helyett*). Csak az autográf levél alapján mondhatnánk meg, hogy Weöres tévedett, vagy sajtóhiba történt.³⁹

Marsall László úgy érezte, hogy Weöres alapvetően rendítette meg és formálta át művészetét. Tájékoztató pontokat kapott, „szellemi centrifugába” került. Élete végéig hálával gondolt rá. Verset, prózai vallomást is írt róla.

*

Beney Zsuzsa a kevesek egyike volt, akik előítélet és ideológiai szemellenző nélkül értékelték *A hallgatás tornyát*. A kötet szerzőjét személyesen évekkal később, Fülep Lajos közvetítésével ismerte meg. Weöres 1962 kora tavaszán elragadtatott sorokban hívta fel a művészettörténész figyelmét a *Jelenkorban* közölt Beney-versre, a *Zenére*. Légies szerkesztésű, hibátlan remekműnek tartotta, amely súlyos, mint egy gótikus katedrális, mégis anyagtalannak tűnik föl. Bach és Bartók fúgájához hasonlította. Pedagógiai érzékét, tapintatát bizonyítja, hogy a dicsérő sorok megosztását későbbre javasolta: „Úgy érzem, ilyen bírálatot aligha ajánlatos megmutatni a megbírálnak. Hiszen gyorsan halad utján, minek késztesük még nagyobb sebességre, hogy aztán esetleg kifulladás. Inkább az önbizalomhiány nehéz időszakában olvashassa el ezt a levelet, mikor biztatás kell.”⁴⁰ Később jó né-

³⁶ Weöres Sándor Marsall Lászlónak, 1956. jún. 17. *Hitel*, 1994/12, 20.

³⁷ *A Magyar Naplóban* Marsall László így emlékezett: „Weöressel akkor már kéthetente személyesen is találkoztunk. Ilyenkor szabályos feladatokat adott nekem. Például, hogy írjak verset hűsz alkaiozi strófában egy legeléső lóról. Én tizenkettőig eljutottam, bemutattam neki, remélve, hogy megdicsér, ehelyett azt kérdezte: nem hűsz strófát beszéltünk meg? – Igen – feleltem büntudatosan. – Miért nincs akkor hűsz? – Mert tizenkettőnél kifulladtam, nem jutott semmi az eszembe. – Ez nagy baj – emelte föl az ujját. Egy költőnek úgy kell bánni az anyagával, mint Johann Sebastian Bachnak a sajátjával.” *Magyar Napló*, 2003/12, 28.

³⁸ *Hitel*, 1994/12, 22–28.

³⁹ *Hitel*, 1994/12, 24.

⁴⁰ Weöres Sándor Fülep Lajosnak; Budapest, 1962. III. 16. *Fülep Lajos levelezése VII., 1961–1970*. Szerkesztette: F. Csanak Dóra, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2007, 81.

hány alkalommal találkoztak Fülepnel. Weöres neki ajánlotta *Két világ határán* című versét. Tehetségét a *Költők egymás közt* című kötetben méltatta. Olyan érett alkotónak tartotta, aki Tandori Dezsőhöz hasonlóan „a személyiség-idő-tér közti viszonylatoknak új, ismeretlen, gazdagabb formát adott, beláthatatlan mennyiségű és minőségű variációs lehetőséget, a realitás költői felismerésének új módszerét”.⁴¹ (Talán fölösleges mondanom, de ez nem más, mint Weöres lírájának hiteles értékelése. Igazi költői önarckép.) Az értékelésben szereplő Tandorit több összefüggésben is kiemelte. *Vázlat az új líráról* című versét eredetileg neki is ajánlotta.⁴²

*

Áttekintésem végén Weöresnek két név nélküli tanácsgyűjteményéből idézek. Az első Károlyi Amy közölte *W. S. levele egy diáklánynak* alcímmel. Az intelmek minden bizonnyal kérdésekre adott válaszként íródtak 1976 novemberében: „1. 40-50 évi tapasztalataim szerint a költészetben csak egy a fontos: hogy az ember igyekezzék szuggesztív, tartós verseket írni, melyek száz év múlva is eleven olvasmányok lehetnek. 2. Nem találok önmagamat? Lehet. Nem is keresem. Mert valamely önfeláldozásban legalább részben elveszteni önmagunkat, sokkal jobb, mint megtalálni. 3. Poeta natus és poeta doctus: nem ellentét. A született költőnek tanult költőnek kell fejlesztenie önmagát. 4. »Virtuóz játékosság« – csak látszat. Mennél könnyedebbnak látszik az eredmény, többnyire annál több munkát és időt kíván.”⁴³

Várkonyi Nándor hagyatékában maradtak fenn azok a dátum nélküli – feltehetően a hatvanas, hetvenes években feljegyzett – beszélgetésrészletek, amelyeknek másolatát Kende Kata bocsátotta rendelkezésemre. Weöres mintha csak az előbb idézett gondolat-sort folytatta volna. Ajánlásai azonban jóval személyesebbek. Indulatát sem palástolta. Mint annyiszor, most is kiemelte a technikai tudás szerepét. Visszatérő szófordulatával úgy vélte, ebben a tekintetben a költő nem különbözik a susztertől: „De csak két branche, a politikus és a poéta, képzelem azt, hogy minden képzettség nélkül nekifog és máris csinálja. A zongorához senkise ül le úgy, hogy nem tanulta, de zongorázni fog.”⁴⁴

Veszélyesnek tartotta a magyar költői hagyomány kizárólagos folytatását. Kritikusan jegyezte meg, hogy líránk java néhány elmaradhatatlan témát variál: a „haza, nép, szerelem, politika” kvartettje könnyen a hígulás zsákutcájába vezet. A témaválasztás mellett szólt a szerkesztés igényességéről is. Példamutató, szűkszavú költőként a korai Babitsot emelte ki. Véleménye szerint a *Nyugtalanosság völgye* után ő is vétett ez ellen. Tóth Árpádot jobb iskolának tartotta Juhász Gyulánál. A fiatalok közül Tandorit, Pilinszkyt, Kálnoky, Toldalagit ajánlotta. A szerkezetek, formák elsajátítása, csiszolása érdekében a fordításokat és a régi magyar költőket javasolta. Az antik verselés ismerete akkor is kihagyhatatlan, ha később nem időmértékes verseket ír a szerző. Ezt párhuzamba állította azzal, hogy az absztrakt képzőművészeknek is ismerniük kell az egzakt iskolás rajzot és festést.

Különösen veszélyesnek érezte azt, hogy sokan a könnyebb utat, a kisebb ellenállást választják, és misztikus értelmezésekbe bonyolódnak: „Mindenfélét kiolvasnak a jelentéktelenekből, mindenhez kozmikus perspektívát álmodnak. De ahol egyértelműen szól az ember mesterségről, ragasztóról, piszokról, ez kiábrándító. Jobb nekik a semmibe belemagyarázni a végtelenséget az Istent, mint elolvasni pár szót a nyomorult kis mesterségről.” Visszatérő gondolata volt, hogy a mindenáron erőltetett egyénieskedés lényegét tekintve egyformasághoz, semmitmondáshoz vezet. A beszélgetés során saját befogadói gyakorla-

⁴¹ Weöres Sándor: Beney Zsuzsa lírájáról, *Költők egymás között*, Szépirodalmi, Budapest, 1969. 39–40.

⁴² Az ajánlás így szól: „Szentjóby Tamás, Tandori Dezső és más fiatal költőink verseire, szeretettel”. (*Élet és Irodalom*, 1967. szept. 23., 7.)

⁴³ Károlyi Amy: *Vers és napló*, Szépirodalmi, Budapest, 1981, 17.

⁴⁴ Weöres Sándor cím és dátum nélküli feljegyzése Várkonyi Nándornak, magántulajdon. A továbbiakban is ebből idézek.

tát ekképp jellemezte: „Lassan le is szoktam arról, hogy versek tartalmára, jelentésére figyeljek. Mingyárt a második, asztrális szinten olvasom. S a 3-ik, mentális, 4-ik, intuitív szinten. Az első jelentés nekem elvész, jelentéktelen”. Sorai Dante nevezetes 13. levelére emlékeztetik az olvasót. Azokra a sorokra, amelyekben a középkor és a kora reneszánsz határán élő szerző Can Grande della Scalának szól a *Commedia* értelmezéséről. Weöres nem saját műveiről beszélt, de vallomással felérő szavai hitelesítették azt a költői utat, folyamatos keresést, kísérletező kedvet, amelyet fellépésétől kezdve a *Harmadik szimfóniával*, *A teljesség felé* darabjaival, az *Egysoros versekkel*, a *Psyché*vel és a *Három veréb hat szemmel* antológiával bejárta. Ő, aki nem kívánt vezetni, kioktatni, tanítani, mégis „perzselő szomjat” keltett azokban, akik érteni vélték szavait.

HIRDETÉS

SZÍNHÁZ

decemberi szám

- Mi a siker? Hogyan mérhető? Miként viszonyul egymáshoz: siker és teljesítmény, siker és érték, siker és népszerűség?
- Hogyan lehet összeegyeztetni a termelést és a kísérletezést? Interjú a k2 társulat vezetőivel, Benkó Bencével és Fábián Péterrel
- Reklámfogás vagy inspirációforrás? Három filmkritikus három friss színházi film-adaptációról
- Lecture performance: tanulmány és kritikák egy viszonylag új műfajról
- Erdélyi tánckörkép: kísérletezők

és még sok más színházi írás, amely szakmai és olvasmányos